

Zdeněk Nejedlý a provádění základního školského zákona v letech 1948—49 a 1949—50

**Dr. JAROSLAV KOJZAR, CSc.,
Kabinet Zdeňka Nejedlého ČSAV, Praha**

Činnost ministerstva školství a osvěty, v jehož čele stál až do voleb v r. 1946 Zdeněk Nejedlý jako osobnost všenárodního významu, charakterizovala cílevědomá práce spojená s nápravou škod a obnovou poškozeného školství a příprava jeho zásadní přestavby ve smyslu Košického vládního programu. Je známo, že první ministr školství předložil už počátkem března r. 1946 osnovu základního školského zákona, kterým měla být v souladu s požadavkem pokrokového učitelstva zavedena jednotná škola pro všechny děti do 15 let a jednotná školská soustava. Stejně je známo, že pro rozpory v Národní frontě, které se přiosťovaly s blížícími se volbami, nebyla osnova už projednána. Za Nejedlého nástupce, jímž se stal představitel národně socialistické strany, se naopak osnova stala předmětem nových diskusí, které oddalovaly uskutečnění školské přestavby. Velká většina učitelstva přivítala proto se zadostiučiněním, když po únorových událostech byl do čela resortu znova postaven Zdeněk Nejedlý. Jeho jmenování chápala nejen jako akt spravedlnosti, neboť Nejedlý se ujímal opět práce, kterou opustil takřka před jejím završením, ale i jako záruku, že pod jeho vedením se školská reforma bez průtahů uskuteční. V tom smyslu vyzněly i projevy řečníků, kteří vítali Nejedlého znova v úřadě v pondělí dne 1. března 1948. Při té příležitosti shromáždili se zástupci ministerstva a pověřenectva školství, zemských školních rad, zástupci pražských vysokých škol, Výzkumného ústavu pedagogického, Svazu české mládeže, delegáti odborových učitelských organizací v čele s předsedou Svazu zaměstnanců školství a osvěty a zástupci slovenského učitelstva, aby pozdravili „nového“ ministra a ujistili ho podporou složek, které zastupovali. Jménem zaměstnanců ministerstva přivítal Nejedlého předseda akčního výboru, který současně seznámil ministra s personálními změnami na odpovědných místech v úřadu, které akční výbor mezitím provedl.¹⁾

V krátkých projevech zazněla slova uznání za práci, kterou Nejedlý až dosud ve školství vykonal, a vysloveno uspokojení, že se vrací do čela resortu, aby dokončil slibně započaté dílo. Řečníci vycházeli ze samozřejmého před-

pokladu, že v nové situaci bude konečně uskutečněna jednotná škola, jejíž význam vyzdvihl zejména i prorektor Univerzity Karlovy, když ukázal, že v režimu „upřímně socialistickém a upřímně lidovém“ je tato škola „jednou z nejdůležitějších složek“ připravujících „pro budoucnost“ a „jeden z nejmocnějších prostředků, aby sjednotila národ“. Pokud jde o vysoké školy, obracel se profesor Bydžovský k Nejedlému jako vysokoškolskému učiteli, který může se znalostí věci zasáhnout do jejich dalšího vývoje, aby vychovávaly vzdělance, kteří by „vždycky a za všech okolností stáli v čele pokroku, nejen pokroku kulturního, nýbrž také pokroku politického a sociálního, aby se čím dále tím více přibližovali lidovým vrstvám“. Současně poukázal velmi správně též na to, že vysoké školy budou muset vychovávat příštího vzdělance „způsobem novým, aktuálnějším, méně zatíženým historismem“, aby nejen „lépe chápal přítomnost, ale aby se též dovedl podívat do budoucnosti“ a pro tuto budoucnost pracovat. Tyto myšlenky byly nepochybně Nejedlému sympatické, neboť odpovídaly jeho vlastnímu názoru na postavení a úkoly vysokých škol, na jejichž význam poukázal ve svém projevu i rektor Českého vysokého učení technického, připomenuv současně Nejedlého osobní zásluhy o zahájení vyučování na pražské technice a jeho poměr k technickým vědám vůbec. Zástupci slovenského učitelstva ocenili Nejedlého pochopení pro potřeby Slovenska, jeho kultury a školství a důraz položili především na požadavek státní školy, který se na Slovensku stal už skutkem.

Nejedlý se ve své odpovědi krátce zastavil u únorových událostí, jejich průběhu a některých zjevů, které jim předcházely. Pozastavil se také nad tím, že po jeho odchodu z ministerstva školství měnili někteří pracovníci svá stanoviska či „převlékali kabáty“, a vyvodil odtud poučení, že bude třeba zvýšit odpovědnost jednotlivců, náročnost na jejich práci, posuzovat je podle jejich výsledků a zejména nedopustit, aby kdokoli a jakkoliv mohl oslabovat společné dílo. Nastínil pak stručně svůj program. V první etapě považoval za nejdůležitější, aby bylo zahájeno vyučování na všech školách, zejména i vysokých, a napraveny křivdy spáchané okupanty na dětech a mládeži. Zkušenost ukázala, že nelehký úkol, který byl splněn v historicky krátké době, odpovídal dané situaci. V druhé etapě půjde pak o přestavbu školského systému a jednotlivých kategorií škol, nikoliv ovšem jen v organizačním smyslu, ale co do ideové a věcné náplně. Nejedlý reagoval na slova profesora Ryšavého, když zdůraznil, že nemůže nadále izolovat „tzv. člověka humanitárního od pokroku techniky“ a naopak „technického člověka“ od světa kultury, ale že se musíme dostat „k celému dnešnímu člověku“. K tomu musí být jednotná škola „první a nejdůležitější přípravou“. Nejvyšší úkol spatřoval Nejedlý ve výchově nové inteligence, a to nejen v oborech „humanitárních“, ale i „technických, v umění jako ve vědě“. Tomuto cíli měla sloužit už jednotná škola a také změny na školách středních a vysokých.²⁾

Nejedlého projev nebyl určen jen zaměstnancům ministerstva, ale všem pracovníkům školské správy, učitelstvu i studující mládeži. Znamenal především výzvu k práci, ale současně i varování na adresu těch, kteří by chtěli společné dílo poškozovat, neboť, jak ministr poznamenal, reakce byla sice poražena, ale nikterak nezmizela. Tento moment se ozval též v jeho projevu

k středoškolským studentům ve školském rozhlasu dne 4. března. Nejedly v něm reagoval na nezdravé jevy mezi středoškoláky, které se projevily v únorových dnech, a přístupnou formou se pokusil vyložit smysl únorových událostí, jejich kořeny v minulosti i perspektivy, které otvíraly, a dotkl se i reformy střední školy. Zdůraznil především, že ji považuje za svůj přední úkol, který by chtěl provést mimo jiné i ze zřetelem na myšlení a citění studentů a vytvořit i ze střední školy školu „životnou a radostnou“. Současně naznačil, že s organizačními změnami půjde především o přestavbu výuky, aby studenti byli zbaveni „zbytečného dření“ a měli naopak možnost se naučit tomu, „co dělá mladého člověka vzdělaným a dobrým“. Poněkud obsírněji hovořil o obsahu národní a budoucí střední školy pro všechny žáky do 15 let. Důraz položil na „vše potřebné a užitečné“, což mu bylo jedním z předpokladů, aby se žáci učili rádi. Základ spatřoval v poznávání vlasti, její velké historie a kultury, v uvádění do světa techniky, v poznávání „nového způsobu práce“ v průmyslu i zemědělství, to vše v kontextu se změnami, které se udály ve světě. Vědomí, že žák není jen žákem a objektem učitelova působení, ale i reálným společenským subjektem a subjektem výchovy, se projevilo v jeho slovech, jimiž nabádal, aby si žáci zachovali své dětství „co nejdéle“ a aby si vedle povinností i hráli, neboť i hra je „krásná věc“. Závěrem ujistil školáky, že „co nejdříve“ předloží vládě zákon o jednotné škole, která odstraní rozdíl mezi měšťanskou a nižší střední školou, a tím i rozhodování mezi oběma školami, neboť bude jen „jedna střední škola“ pro všechny žáky.³⁾

Ohlašovaná školská reforma nebyla pochopitelně jediným úkolem resortu, který spravoval i oblast kultury, vědy a umění. Byla v tom šťastná shoda, že obor působnosti ministerstva odpovídal Nejedlyho zájmu a široce založené osobnosti, hlubokým vědomostem z řady oborů a v neposlední řadě i pojetí kultury jako nedílného celku, jehož jednotlivé obory se nevyvíjejí izolovaně, ale vzájemně se ovlivňují, a z něhož Nejedly nevyklučoval oblast výchovy a vzdělání. Jestliže se školství, zvláště vyšší, až dosud vyvíjelo často izolovaně od širšího kulturního dění, je Nejedlyho zásluhou, že reformu školskou pojal jako součást širšího programu kulturního. Škola mu nebyla jen specializovaným výchovně vzdělávacím zařízením, ale i určitou institucí kulturní, která prostředkuje osvojování kulturního hodnot, přispívá ke kultuře prostředí, do něhož proniká a jehož charakter do jisté míry profiluje. To bylo také jedním z hledisek, jimiž se Nejedly řídil při rozmísťování škol, zvláště vyšších. Současně kladl velký důraz na výchovné poslání všech oborů národní kultury, vědy i umění. Z toho hlediska byly mu kulturní instituce naopak zase svého druhu školou, která učí, vzdělává a vychovává specifickými prostředky a nezastupitelným způsobem. Zdůrazňoval-li, že v nové situaci je třeba budovat „nový kulturní život“, byla tato výstavba motivována mimo jiné tím, aby výchovný význam národní kultury se mohl náležitě a cílevědomě uplatnit v složitém zápase za socialistické vědomí člověka. Přestavba školy korespondovala tak s přestavbou celého kulturního života.

V tom smyslu uzavíral zejména svůj projev na sjezdu národní kultury (11. 4. 1948), v němž se obsírně zabýval ideovými zásadami kulturní, vědecké a umělecké tvorby, jejími úkoly, veřejným posláním a odpovědností. V těch souvi-

slustech upozornil, že bude nutno „zreorganizovat — a někde do základu přebudovat — i naše kulturní instituce“, aby bylo možno dosáhnout cílů, které si společnost klade. Nejedlý nevypočítával všechny organizační úkoly, ale není jisté náhodou, že na prvním místě jmenoval reformu školy, aby se stala školou beztrždní, lidovou, republikánskou, národní, školou, která by nerozdělovala mládež na privilegovanou a neprivilegovanou a která by vychovávala „národně uvědomělé a vlastenecky spolehlivé“ občany, a to ve všech předmětech. Je pochopitelné, že nová škola měla být naplněna tomu odpovídajícím obsahem, což Nejedlý považoval za úkol teoretický i praktický, pedagogický i politický. Velký důraz položil zároveň na výchovu generací škole odrostlých a z toho hlediska vyzdvihl význam národní kultury a péče o její „největší rozšíření“ v širokých vrstvách lidu za pomoci masových médií jako film, rozhlas aj. Z jednotlivých oborů umění mimo literaturu upozornil v souvislosti s novým divadelním zákonem na „nesmírný veřejný význam divadla“ a zdůraznil péči o výtvarné umění a jeho zpřístupnění veřejnosti. Předním úkolem bylo mu v této oblasti vybudování národní galérie a galérií krajských. Také Národní muzeum se mělo stát předním státním kulturním ústavem. Výčet úkolů uzavíral Nejedlý reorganizací vědy, aby i vědecká práce mohla být náležitě plánována v souladu s potřebami společnosti a nebyla jen „soukromým“ zaměstnáním jednotlivců. Šlo mu především o přebudování dosavadní akademie ve „skutečnou a velkou dílnu“ vědeckou, jejíž těžiště práce by bylo ve vědeckých ústavech. Příkladem mu byla Akademie věd SSSR, jejíž práci jako člen historického ústavu poznal z vlastní zkušenosti. Také vědu chápal Nejedlý jako nedílný strukturovaný celek, jehož jednotlivé obory se nemohou vyvíjet izolovaně bez vzájemného ovlivňování a spolupráce.⁴⁾

S nástupem Nejedlého do funkce ministra školství a osvěty byla v plném rozsahu obnovena příprava přestavby školství a dalších opatření v oblasti kultury, jimiž měly být vytvořeny předpoklady pro plánovité rozvíjení kulturních činností i institucí. Návrh školského zákona předložil ministr skutečně „co nejdříve“, a to už 19. března 1948.

Návrh se vracel k původní Nejedlého osnově z r. 1946, na níž nebylo nutno v podstatě nic měnit. V duchu Košického vládního programu byla založena na dvou stěžejních a vzájemně spjatých principech, které se v době Nejedlého nástupce staly předmětem nových diskusí i prudkého odporu (společná výchova mládeže v době povinné školní docházky v jednotné škole a výlučné státní školství⁵⁾) a které mohly být v nové situaci bez překážek uskutečněny. Nejedlý se plně ztotožňoval s názory těch učitelů a pedagogů, kteří považovali rozdělování mládeže v době povinné školní docházky do dvou škol s odlišnými úkoly za nespravedlivé, nezdravé a nesprávné z důvodů pedagogických, kulturních i sociálně politických, neboť se neuskutečňovalo na základě schopností, ale okolností vnějších, nahodilých, rodinných i místních a znamenalo vlastně nepřímý výběr sociální. Je pochopitelné, že jednotná péče o výchovu a vzdělání mladých generací mohla se uskutečňovat jen v zařízeních státních. Postát-nění všeho školství bylo proto Nejedlému svrchovaným zájmem státním.

Předloženou osnovu školského zákona projednala vláda republiky už 25. března 1948 a ve slavnostní atmosféře, kterou Nejedlý charakterizoval slovy,

že „v tuto chvíli jdou dějiny touto síní“, ji schválilo dne 21. dubna plénum Ústavodárného národního shromáždění.⁶⁾ V citově zabarveném projevu, v němž Nejedlý neskrýval ani osobní zadostiučinění, že po své dlouholeté práci, která „na první místě byla namířena na výchovu národa“, má příležitost předložit zákon „o základech vzdělání naší mládeže a tím veškerého našeho lidu“, zákon, který umožní jednotnou péči o výchovu mládeže od mateřské školy, zvýší vzdělání „celého národa“ na úroveň „nižší střední školy“ a zabezpečí rovnost všech občanů také „ve škole“ a „ve vzdělání“. V těchto souvislostech se odvolal na zákony o znárodnění průmyslu a národním pojištění a vyslovil názor, že všechny tři zákonodárné akty se dotýkají „samé struktury národa“. Stručně pak naznačil cíle ve výchově a vzdělávání mládeže, k jejichž uskutečňování vytvářel zákon předpoklady. Důraz položil na výchovu „dobrého a užitečného“ občana, jeho charakter, užitečné vědění a tomu odpovídající úpravu obsahu vzdělání, na výchovu k práci, výchovu vlasteneckou a národní, aby mládež nejen uměla, ale i chtěla pracovat z „lásky k republice“. A neopomenul opakovat svou oblíbenou myšlenku, že reformu školy bude nutno provést tak, aby děti chodily do školy rády, aby jim škola nebyla „utrpením, strádáním a bičem, ale radostí z poznávání a uzrávání mladistvé duše“.⁷⁾

Zákon, který nabýval účinnosti dnem 1. září 1948, zaváděl tedy jednotnou školu a jednotnou školskou soustavu, do níž začleňoval i školy mateřské pro děti od tří do šesti let, stanovil školám společný výchovný cíl a odpovídající vzdělávací úkol. Po organizační a právní stránce sjednocoval veškeré školství na celém území státu a vytvářel předpoklady pro jednotné výchovné působení škol na společném ideovém základě a takovou úpravu obsahu vyučování, aby jednotlivé stupně na sebe navazovaly a aby žáci mohli postupovat bez překážek až k nejvyšším stupňům vzdělání podle svých schopností.

Podle zákona plnili žáci školní povinnost, která byla prodloužena o jeden rok, v pětileté škole národní (1. stupeň) a ve čtyřleté škole střední (2. stupeň). Na prvním stupni získávali základy obecného vzdělání, které střední škola prohlubovala a ucelovala. Střední škola měla ve školské soustavě zvláštní postavení. Byla povinná pro všechnu mládež, která se až dosud vzdělávala ve výběrové nižší střední škole nebo chodila do školy měšťanské a vyšších tříd obecné školy.⁸⁾ Sjednocovala tedy vzdělání celé populace a znamenala rozhodný krok v jeho demokratizaci. Nejedlý chápal tuto školu i jako jistý jednotící prvek, neboť vyrovnávala vzdělanostní úroveň dětí v městech a na venkově i dětí přicházejících z různého kulturního a sociálního prostředí. Vyučování na střední škole bylo sice jednotné, ale tvůrci zákona předpokládali, že učitel s vysokoškolským vzděláním se vyrovná s rozdíly ve schopnostech a výkonu žáků uvnitř třídy a přihlédne k jejich individuálním odlišnostem. Tomu měly sloužit i žákovské kroužky, jež bylo možno podle zákona zřizovat na škole národní i střední. Pro děti, které se pro nemoc nebo z jiných závažných důvodů opozdily ve vyučování, zaváděl zákon tzv. podpůrné vyučování v dočasných skupinách, aby jim byl umožněn další normální postup.

Třetí školský stupeň tvořily jednak školy povinné pro všechnu mládež, která se už dále nevzdělávala na jiné škole (základní odborné školy), jednak výběrové, a to odborné školy se studijní dobou nejméně čtyřletou a čtyřletá

gymnázia. Odborným školám ukládal zákon poskytovat odborné vzdělání různého stupně a zaměření a současně přiměřeně prohlubovat obecné vzdělání, na vyšších odborných školách v míře, která by umožnila absolventům studium na příslušných školách vysokých. Odborné školy bylo možno podle zákona zřizovat i při státních a národních podnicích. Soustava kursů, oddělení, večerních škol umožňovala další vzdělávání jednotlivců, kteří projevili zájem o potřebné schopnosti. Účast hospodářských a sociálních organizací a institucí na rozvoji odborných škol zajišťovaly ústřední a místní poradní sbory.

Gymnázia poskytovala podle zákona vyšší obecné vzdělání založené na vědeckém poznání, rozšiřovala přírodní, technické, kulturní a sociální znalosti studentů a připravovala zejména k vysokoškolskému studiu. Součástí školské soustavy se staly i školy pro mládež vyžadující zvláštní péče, jimž zákon poskytoval právní základ.

Úkol všech škol formuloval zákon na širokém humanistickém základu takto: „Školy pečují o všestranný rozumový, citový, mravní a tělesný rozvoj žactva. Vzdělávají mládež v duchu pokrokových národních tradic a ideálů humanity, vychovávají k samostatnému myšlení, cílevědomému jednání, činorodé práci i družné spolupráci a probouzejí v mládeži touhu po sebevzdělání a pokroku. Vedou ji k činné účasti na životě školy a budovatelském díle republiky. Pěstují smysl pro společenství v rodině, národě, Slovanstvu a lidstvu. Vychovávají národně a politicky uvědomělé občany a oddané zastánce pracujícího lidu a socialismu“ (§ 2).

Je pochopitelné, že měla-li být škola jednotná nejen co do organizace, ale i co do obsahu a ideového základu, musela být státní. Zákon jednoznačně stanovil, že škola je učiliště státní, a naopak, že učiliště nestátní nesmí používat názvu škola. Stát přejímal v důsledku zákona veškerý osobní náklad a postátněval tak i učitelstvo. Pokud jde o věcný náklad, ponechával v platnosti dosavadní předpisy až na další opatření. V souladu s právem na vzdělání zakotveném v ústavě stanovil, že vyučování na všech školách je bezplatné, připouštěl však vybírání příspěvků od žáků výběrových škol na zvelebování školství. Zákon poskytoval dále právní základ pro zřizování domovů a družin mládeže, sdružení rodičů a přátel školy, pamatoval na zřizování škol k účelům pokusným a výzkumným, umožňoval na odborných školách povolovat odchylky od normálních učebních osnov podle místního zájmu nebo zvláštních potřeb hospodářských, zdravotních a sociálních, zaváděl i povinnou tělesnou práci pro žáky 4. třídy střední školy a žáky výběrových škol v rozsahu čtyř týdnů aj. Celou svou koncepcí a řadou progresivních ustanovení otvíral zákon cestu dalšímu už socialistickému vývoji čs. školství.

Od 1. září 1948 přeměnilo se tedy prvních 5 ročníků obecné školy ve školu národní, první 3 třídy školy měšťanské a nižší střední ve školu střední, k níž přibýly od 1. září 1949 čtvrté třídy. Ostatní školy se měnily ve školy podle zákona postupně.⁹⁾

Po schválení zákona soustředilo se ministerstvo školství a osvěty na přípravu opatření spojených s jeho provedením. Za tím účelem vydalo výnos,¹⁰⁾ kterým uložilo okresním školním úřadům, aby zřídily k provedení všech přípravných prací zvláštní komise. Jejich předsedy byli předsedové školských komisí

ONV a členy okresní školní inspektoři, ředitelé dosavadních středních a odborných škol v okrese, zástupci učitelstva škol 1. a 2. stupně, okresních pedagogických sborů a místních skupin odborového svazu. Výnos stanovil, za jakých podmínek lze slučovat školy s menším počtem žáků v jedné nebo i různých obcích, samostatné školy chlapecké a dívčí, a upozorňoval, že nelze sloučit školu ani při menším počtu žáků, než odpovídá zákonu, nebude-li možnost zajistit snadnou docházku žáků do jiné školy. Pamatoval tím zejména na málotřídní školy v odlehlých obcích. Pro žáky, kteří nemohli navštěvovat střední školu a zůstávali výjimečně na škole národní, ukládal povinnost připravovat zřízení neúplné střední školy nebo jejího oddělení. Výnos přinášel dále pokyny pro převzetí soukromých škol s právem veřejnosti a jejich majetku do péče státu, pro umísťování škol, využití školních budov, názvy škol aj. Návrhy komise měly sloužit rozhodování okresních, popř. krajských školských úřadů.

V otázkách, v nichž zákon ukládal úkoly vládě, připravovalo ministerstvo školství návrhy vládních opatření. Byly to zejména návrhy vládních nařízení o provádění zákona na školách mateřských a na školách 1. a 2. stupně. První z nich obsahovalo předpisy o zřizování a zrušování mateřských škol, o jejich obvodech, o přijímání dětí, vymezovalo kompetenci školských úřadů, stanovilo podmínky, za nichž mohla být pro děti od pěti let mateřská škola povinná, a specifikovalo i podmínky pro zavádění celodenní péče pro děti zaměstnaných rodičů a z důvodů zdravotních.¹¹⁾ Plánovité budování mateřských škol jako státních učilišť dostalo tak pevný právní základ. Kromě toho vydalo ministerstvo výnos, jímž upravovalo na přechodnou dobu některé předpisy a jímž vydalo směrnice pro přejímání veřejných mateřských škol (obecních a městských) do státní péče, popř. škol soukromých vydržovaných různými korporacemi i jednotlivci, které mohly nadále existovat jen jako státní učiliště. Postátněny byly též učitelky mateřských škol, pokud vyhovovaly podmínkám, a stát přejímal i osobní náklad a náklad na učební pomůcky.¹²⁾ Druhé vládní nařízení vytvářelo obdobně předpoklady pro plánovité budování národních a středních škol. Obsahovalo předpisy o zřizování a zrušování škol a tříd, o jejich obvodech, o zřizování neúplných středních škol a tříd, o zřizování skupin pro náboženskou výchovu, o tělesné práci žáků čtvrtých tříd středních škol a stanovilo povinné a nepovinné učební předměty, které zákon nevypočítával.¹³⁾ Vládní nařízení doplňovaly organizační řády národní a střední školy, které vydalo ministerstvo školství.¹⁴⁾ Stanovilo v nich rozdělení postupných ročníků do tříd na málotřídních školách, předpisy o podpůrném vyučování, o zřizování, vedení a účelu zájmových kroužků na národních a středních školách, o vyučování ručním pracím na škole národní, tělesné výchově a nauce o domácnosti na škole střední.¹⁴⁾ Vláda stanovila též povinné, volitelné a nepovinné předměty na gymnáziích. Mezi volitelné předměty byla zařazena latina, deskriptivní geometrie a výtvarná výchova, mezi nepovinné rovněž latina a deskriptivní geometrie, pokud si tyto předměty žáci nevolili, dále náboženství, popř. další cizí jazyk.¹⁵⁾ Provádění zákona doplňoval výnos, kterým bylo stanoveno, že gymnázia a reálná gymnázia budou mít ve školním roce 1948—49 jen 4. až 8. třídy a že oba názvy zůstávají v platnosti do konce následujícího školního roku. Výnos ponechával též v platnosti dosavadní síť gym-

názíí a stanovil postup pro postátnění nestátních středních škol s právem veřejnosti (spolkových a městských) k 1. září 1948. Pro 4.—8. třídy gymnázií a reálných gymnázií vydalo ministerstvo též přechodné učební plány a učební osnovy.¹⁶⁾

Zásadní význam měla ustanovení zákona o školách třetího stupně zejména pro mládež, která se po ukončení školní povinnosti dále nevzdělávala na jiné škole. Je známo, že pokud byla v učňovském poměru, navštěvovala podle příslušných ustanovení živnostenského řádu tzv. pokračovací (učňovské) školy, kdežto zemědělská mládež chodila do lidových škol zemědělských, které byly zřizovány podle zákona č. 75 z r. 1920. Úroveň těchto škol nebyla však valná a zvyšovala se teprve po osvobození, kdy rychle rostla i jejich síť. Nepodchycena zůstala část mládeže, která po ukončení povinné docházky odcházela přímo do práce nebo zůstávala v rodinách (dívky). Tento nedostatek řešil zákon zavedením povinných základních odborných škol, které se staly rovnocennou součástí škol třetího stupně a zajišťovaly další vzdělání a výchovu celé populace. V tom bodě měl zákon i výrazný význam sociální, neboť do jisté míry sblížoval učňovský a pracující dorost s mládeží středoškolskou.

Zákon vytvářel předpoklady pro cílevědomou péči státu o plánovitý rozvoj všech škol třetího stupně, a to nejen podle celospolečenských hospodářských, kulturních a sociálních potřeb, ale i s přihlédnutím k zvláštním potřebám jednotlivých oborů a územních oblastí. Jeho význam byl i v tom, že vyšší odborné školy stavěl na roveň gymnáziím a umožňoval schopným absolventům studium na vysokých školách příslušného nebo příbuzného směru. Tomu odpovídal vzdělávací úkol vyšších odborných škol, které spolu s vyšším odborným vzděláním měly poskytovat i vyšší vzdělání obecné, k vysokoškolskému studiu potřebné. Tvůrci zákona si byli vědomi, že v některých oborech šlo o úkol značně náročný, a zakotvili v něm proto ustanovení, že vláda může na některých vyšších odborných školách prodloužit studium ze čtyř na pět let. Jestliže zkouška dospělosti byla až dosud povinná jen na bývalých středních školách, kdežto na vyšších odborných školách s výjimkou škol zemědělských jen fakultativní (vyžadovala se u uchazečů o vysokoškolské studium), zaváděl zákon povinnou závěrečnou zkoušku na všech gymnáziích i na vyšších odborných školách, která odpovídala dosavadní maturitní zkoušce.

Aby školy třetího stupně mohly už navázat na jednotnou školu, uskutečňovala se jejich přeměna na školy ve smyslu zákona postupně, počínaje školním rokem 1950—51. První kroky k budování základních odborných škol učinilo však ministerstvo bezodkladně, a to jednak přeměnou některých lidových škol zemědělských a učňovských, jednak zřizováním nových škol. Současně stanovilo, které nestátní zemědělské školy přejímá od 1. září 1948 stát.¹⁷⁾

Mimořádný význam měl zákon pro vzdělávání a výchovu mládeže vyžadující zvláštní péče. Poskytoval právní základ pro zřizování speciálních škol, které se staly součástí školské soustavy. Až dosud byla péče o děti tělesně postižené nebo děti s vadami smyslů většinou předmětem soukromé iniciativy v různých ústavech a ústavních školách. Jen takzvané pomocné školy, zřizované podle zákona č. 86/1929 pro mládež se sníženými duševními schopnostmi, se přimykaly ke školské soustavě. Zákon rozšiřoval péči státu na veškerou

mládež tělesně, duševně nebo mravně vadnou. Prováděcí výnos kategorizoval proto speciální školství takto: a) školy pro mládež duševně vadnou, jež vytvořily tzv. zvláštní (dříve pomocné) školy pro děti do 15 let a zvláštní základní odborné školy; b) školy pro mládež mravně vadnou ve výchovných ústavech; c) školy pro mládež tělesně vadnou nebo s vadami smyslů a řeči a d) školy pro nemocné děti do 15 let, umístěné v ozdravovacích nebo léčebných ústavech. Jejich hlavním úkolem bylo pomáhat žákům v učení tak, aby se mohli vrátit do školy, kterou navštěvovali před onemocněním. Školy uvedené v bodě b) a c) plnily podle možnosti úkoly škol národních, středních, základních odborných a výjimečně škol mateřských a výběrových škol třetího stupně.

Prováděcí výnos stanovil dále předpisy o zřizování a zrušování škol a tříd, o jejich obvodech a zejména o evidenci dětí, jejich zařazování do příslušných škol, popř. přearazování zpět do škol normálních. Evidenci mládeže vyžadující zvláštní péče svěřoval okresním národním výborům a zařazování dětí do škol odborné komisi, jejímiž členy byli zástupci okresního školního úřadu, okresní péče o mládež, ústavu národního zdraví a dva znalci z řad učitelstva, z nichž aspoň jeden měl mít kvalifikaci pro vyučování na speciálních školách. Podle potřeby mohla komise přizvat k jednání další odborníky. Svá rozhodnutí činila po slyšení rodičů. Sporné případy řešil zemský školní úřad.¹⁸⁾

Zákon vytvořil tedy předpoklady pro podchycení veškeré mládeže vyžadující zvláštní péče na celém území republiky, pro kvalifikované rozhodování o jejím zařazení do škol a pochopitelně pro plánovitou výstavbu sítě speciálního školství. Vysokoškolské vzdělání učitelstva na pedagogických fakultách, specializované podle jednotlivých druhů škol, a pedagogické školení pomocného personálu v ústavech znamenala příslib, že se bude zvyšovat také jeho pedagogická úroveň.

Ministerstvo školství a osvěty zajišťovalo tedy provádění zákona řadou výnosů a organizačních opatření, jimiž se jeho úkol pochopitelně zdaleka nevyčerpal. Je nasnadě, že přestavba školství ve smyslu zákona znamenala především odpovědět na otázku, kterou ministr Nejedlý vyjadřoval často slovy: čemu učit a jak tomu učit. Šlo tedy o obsahovou náplň nové školy a celou její didaktickou koncepci, kterou bylo třeba řešit s postupným prováděním zákona na jednotlivých školských stupních. Z toho hlediska šlo v první etapě o učební plány a učební osnovy jednotné školy, aby mohla být uvedena v život počátkem školního roku. Úkol byl svěřen Výzkumnému ústavu pedagogickému, v němž pracovala už řada zkušených pedagogů a který si v pedagogických sborech zajistil součinnost učitelstva. Půda pro řešení úkolu byla do značné míry připravena. Úvahy a diskuse o obsahu jednotné školy probíhaly v pedagogickém tisku už v rámci diskusí o školské reformě a zejména pak v souvislosti s přípravou přechodných učebních osnov pro školy prvního a druhého stupně. Je pochopitelné, že pisatelé se neomezovali na vlastní obsah školy, ale zabývali se jejími ideovými základy a novými úkoly, postavením učitele, způsobem práce, jako poměrem k žactvu, otázkami didaktickými a metodickými. Zazněla v nich už kritika některých postupů praktikovaných na předválečných pokusných školách, zejména jednoznačné výhrady vůči diferenciaci na druhém stupni, přeceňování laboratorních metod, samoučení aj.¹⁹⁾

Pracovníci ústavu se chopili příležitosti s velkým elánem a zhostili se úkolu se zdarem ve velmi krátké době. Už 15. června předložili ministerstvu školství ke schválení návrh, který vyšel po projednání tiskem už o prázdninách.²⁰⁾

Práce podle nových učebních osnov se stala předmětem pracovních prázdninových shromáždění učitelstva v jednotlivých okresech, která se konala v rámci příprav slavnostního zahájení nového školního roku. Koncem srpna se též konaly konference okresních pedagogických sborů, na nichž se sešli za účasti okresních školních inspektorů zástupci učitelstva jednotlivých druhů škol zvlášť v Čechách a zvlášť na Moravě. Obdobně se konala shromáždění školských pracovníků, na nichž se jednalo jednak o celkové situaci ve státě a jeho úkolech, jednak o významu zákona a opatřeních spojených s jeho prováděním.²¹⁾ Je tedy možno říci, že pracovníci školské správy i učitelstvo byli dobře připraveni na práci v novém školním roce, v němž jednotná škola vstupovala do života. Manifestační nástup narušil poněkud výskyt obrny, takže nemohl být zahájen jednotně, ale v jednotlivých okresech různě podle situace, všeobecně až 30. září. Toho dne promluvil ministr Nejedlý v rozhlase k žactvu a 3. října k veřejnosti. Hned nato 8. října účastnil se shromáždění učitelů odborářů, k nimž hovořil o úkolech odborových organizací v působení na vědomí učitelstva, zabýval se učebními osnovami, zejména osnovami občanské nauky, a uzavíral myšlenkou, že všechno vyučování má vlastně vyúsťovat v politickou výchovu, pro niž jsou nezbytné konkrétní poznatky a poučení.²²⁾

V dobově poznamenaném projevu k veřejnosti Nejedlý vysoko vyzvedl spontánní zájem veřejnosti o školu a zřizování nových škol, který mu byl výrazem změn v mocenskopolitickém a sociálním postavení pracujících a současně potvrzením vlastního názoru, že zlidovění „nejen neznamená snížení nebo ohrožení kultury, nýbrž naopak zvýšení, prohloubení a zevšeobecnění“. Ukázal pak, jak tomu bylo ještě v nedávné minulosti, kdy škola zvláště na vesnici byla pro agrární buržoazii spíš břemenem a kdy v péči o rozvoj vzdělanosti se uplatňoval třídní zájem, který diferencoval mládež na privilegovanou a neprivilegovanou. Odstranění této jedné „z nejbolestnějších nesrovnalostí starého řádu“ označil v té souvislosti jako největší vymoženost zákona. Jen v obecných rysech se dotkl obsahu vyučování, když ujišťoval, že „zlidovělá“ škola bude také „učit něčemu jinému“, než učila stará škola. Měl na mysli zejména přemíru učební látky, její nutné oproštění od všeho balastu a zbytečností, rozlišení učiva pro všechny žáky od toho, co mohlo mít smysl jen pro úzký okruh budoucích odborníků a co odkazoval do zájmových kroužků, jak ukázal na příkladu latiny. Široká veřejnost nepochybně uvítala Nejedlého názor, který se dotýkal nejen obsahu, ale i metody školní práce, a který apeloval i na emocionální složku procesu poznání. „Raději méně, jen co je důležité a potřebné, ale zato tím opravdověji, aby to mládeži vešlo přímo do krve,“ či přesněji, „aby to mládež nejen pochopila, ale i prožila“.

Proti přemíře učiva vyslovil se tedy Nejedlý jednoznačně, a nejen při této příležitosti. Teprve v pozdějším vývoji se ukázalo, že jde o vážný problém. Je-li muž je rozhodně třeba čelit. Myšlenka základního učiva, která se z podnětu O. Chlupa stala předmětem široce založeného výzkumu, je toho svědectvím.

Ministr konečně ukázal na plynulost nového školského systému od mateř-

ských škol až po školy třetího stupně. V jeho slovech se též výrazně zračilo pochopení pro žáka jako jednatel a myslící subjekt, jeho svět a vnitřní život, i pro potřeby a odlišnosti jednotlivých věkových stupňů. S tím souvisí i požadavek, který tu opakoval, aby škola byla veselá a radostná.

Jestliže Nejedlého zaměstnávala otázka „čemu ve škole učit a jak tomu učit“, je pochopitelný jeho živý zájem o přípravu učebních osnov. Ovlivňovaly ji už jeho názory, které jsou dobře patrné v obecné části osnov. Nejedlý se však účastnil závažnějších jednání a ovlivňoval koncepci, obsah a rozvržení učiva v předmětech, na nichž mu zvlášť záleželo. Byl to jistě především dějepis, ale i občanská nauka, o níž měl vlastní představy, a předměty esteticko-výchovné.²³⁾ Svůj zájem prokázal i konkrétním činem, jak svědčí jeho osnovy literární výchovy, jež napsal. Vedle velkého výchovného vlivu a společenského významu literatury byla tato práce motivována jednak tím, že za okupace se české literatuře nesmělo vyučovat, jednak tím, že dosavadní učební praxe traktovala literární vývoj často izolovaně od širšího společenského dění a ostatních oborů kultury. Nejedlého pozoruhodná koncepce vycházela naopak z celistvého pohledu na oblast české a slovenské kultury včetně vazeb na kulturu slovanskou. V této koncepci byl literární vývoj pojat „jako součást celkového kulturního vývoje a národního života, projevujícího se hlavně v umění a ve vědě, které jsou základními pilíři kultury“. Tímto pojetím chtěl Nejedlý mimo jiné čelit i tomu, co později označil jako formalismus, když vytýkal škole, že učí stále ještě „každému předmětu zvlášť“.²⁴⁾ Osnovy znamenaly zásadní obrat proti tradičnímu pojetí, ale přinášely i obtíže. Jejich koncepcí překračovala rámec literatury, zasahovala do dějepisu, popř. naukových složek ostatních esteticko-výchovných předmětů. Avšak vzájemné vazby zejména s dějepisem, jehož výuka měla předcházet, aby mohl být oporou, se nepodařilo plně vyřešit. Kromě toho byly osnovy značně náročné a věku žactva nepřiměřené jak co do množství učiva, tak co do jeho obtížnosti. Kladly značné nároky i na učitele, kteří nebyli natolik připraveni, aby se literární výchova stala v jejich rukou prostředkem nejen výchovy estetické, ale i citové, mravní, vlastenecké a světonázorové, jak by odpovídalo Nejedlého koncepci.²⁵⁾ Nejedlého záměr, z něhož se v pozdějších osnovách uplatnily jen dílčí podněty, dokresluje jeho Kniha o kultuře, určená mládeži. Její souvislost, jak na to poprvé upozornila M. Koukalová, s osnovami literární výchovy je zřejmá.²⁶⁾

Nové učební osnovy byly zpracovány na úrovni současných vědeckých poznatků a představují proto na svou dobu pozoruhodný dokument o myšlení generací, které spatřovaly v uskutečnění jednotné školy splnění svého dlouholetého požadavku a které ji uváděly do života. Jejich předností bylo beze sporu to, že byly koncipovány jednotně. Vlastnímu rozvržení učiva předcházela společná obecná část, která shrnovala společné obecné úkoly výchovy a vyučování na všech školách prvního až třetího stupně. Tím vytvářely předpoklady k jednotnému výchovnému působení učitelstva škol všech druhů a stupňů. Osnovy konkretizovaly úkol československé školy, jak byl zformulován v § 2 školského zákona, a charakterizovaly ji jako školu politickou, která se začleňuje do budování nového státu a přiměřeně věku vede k tomu i žáky, aby porozuměli časovým jevům v hospodářském, politickém, sociálním, kulturním

a mravním životě národa včetně ostatních národů, zvláště slovanských. Pokud jde o obecný vzdělávací úkol, stanovily osnovy, že škola učí poznávat podstatu a zákonitosti vývoje společnosti a přírody, hybné síly tohoto vývoje, podíl práce na přetváření světa a připravuje pro život a práci ve společnosti. U vědomí, že „současný život má hluboké kořeny v práci minulých generací“, zdůrazňovaly, že škola „vzdělává v duchu pokrokových národních tradic a ideálů humanity“, na něž lidová demokracie navazuje; současně naznačovaly kontinuitu mezi staletým zápasem našich národů za národní a sociální svobodu, v němž dominovaly myšlenky pokroku a svobody, a národní a demokratickou revoluci, v níž se zrodil společný stát Čechů a Slováků, kráčeající k socialismu a přátelství se všemi mírumilovnými národy.

Obsáhle rozváděly učební osnovy výchovný úkol čs. školy. Škola vychovává národně a politicky uvědomělé občany, vlastence, obránce vlasti, zastánce pracujícího lidu a stoupence socialismu. Učí poznávat vlast a podle schopností pro ni pracovat, poskytuje základy vědeckého světového názoru, pěstuje smysl pro společenství v rodině, národu, lidstvu, zvláště Slovanstvu, přispívá k utužení jednoty národa a solidarity s pracujícími doma i ve světě. Jednoznačně zdůraznily, že výchova politická, mravní, vlastenecká a branná je úkolem všech předmětů, učitelů i žákovské organizace.

Obecný výchovný úkol konkretizovaly osnovy dále v oblasti výchovy mravní a estetické. Vysoce ocenily zušlechťující vliv umění, jeho poznávací funkci a význam ve výchově estetické, mravní a světonázorové; zdůraznily význam soustavné práce, plnění povinností, podřizování osobních zájmů zájmům celku, poukazovaly na význam využívání vzorů velkých osobností v utváření charakteru a v mravní výchově a uzavíraly, že veškeré vyučování a život školy směřují k výchově člověka, který bude pomáhat probíjovat a upevňovat zásady socialistického způsobu života a socialistické morálky, a to ve všech předmětech i vhodnou organizací života školy.

Kapitola o pedagogických zásadách byla rovněž společná pro školy prvního až třetího stupně. Osnovy tu charakterizovaly výchovu a vyučování jako proces celistvý a nedělitelný a kladly zvláštní důraz na výchovnou hodnotu vyučování, která tkví nejen v jeho obsahu, ale i ve vhodných metodách a pochopitelně v osobnosti učitele. Žádaly proto, aby učitel pečlivě promýšlel každé téma a každou vyučovací hodinu s vědomím, že osvojování poznatků není samo o sobě cílem, ale součástí celkové přípravy pro práci a život ve společnosti. Pedagogické zásady upozorňovaly dále, že učební osnovy je třeba v celku chápat jako závaznou normu a že tedy je povinností učitele dbát o to, aby si žáci předepsané učivo osvojili. Z toho hlediska poukázaly na nejdůležitější zřetele, které je třeba respektovat, aby škola se zdarem plnila tento úkol. Důraz položily především na systematickosti a plánovitosti školní práce, na vhodnou motivaci a aktualizaci vyučování, varovaly před formalismem a připomínaly učitelům, aby přihlíželi k věku žáků, jejich zkušenostem, budil zájem o učení a vedl je ke kritickému myšlení. V té souvislosti upozorňovaly, že učitel nepředkládá „zpravidla“ hotové poznatky, ale spíše problémy, které řeší společně s žáky, vede je k tomu, aby poznatky vyvozovali sami, učí je pracovat s pomůckami a příručkami, podněcuje k samostatné práci a všestranně využívá

jejich aktivity a iniciativy, tedy požadavky, které jsou stále aktuální.

Osnovy přihlížely i k rozdílům ve schopnostech, chápavosti a výkonnosti žáků. Jejich tvůrci si současně uvědomovali, že každý žák musí být přiměřeně a soustavně zaměstnáván, mají-li se rozvíjet jeho schopnosti. Řešení tohoto rozporu spatřovaly osnovy ve vyučování ve skupinách v rámci třídy v některých předmětech. Tyto skupiny neměly být nikterak opatřením trvalým anebo dokonce předem stanoveným.

Učitele označily učební osnovy jako hlavního činitele nové školy; důraz položily na jeho odbornou a politickou úroveň, na potřebu dalšího vzdělávání, poukázaly na význam jeho mimoškolní činnosti a charakterizovaly i poměr učitele k žákovi. Požadovaly, aby žáka soustavně poznával ve škole i mimo ni, jeho zájmy a sklony, a aby si vedl záznamy o jeho vývoji. V té souvislosti se zabývaly též spoluprací s žakovskou organizací a formami její činnosti a spoluprací s rodinou.

Zvláštní pozornost věnovaly učební osnovy hodnocení práce žáků, a to jednak jejím soustavným sledováním, jednak klasifikací. Požadovaly, aby se učitel nespokojil jen tím, že si žák učivo osvojil, ale přihlížel zejména k tomu, jak umí na tom základě řešit nové úkoly a využívat osvojených poznatků v praxi. Starší představy z dob předválečných se projevily v požadavku, aby pololetní a výroční klasifikace byla veřejná a aby se jí zúčastnili žáci i žakovská organizace.

V závěru pojednání o pedagogických zásadách apelovaly učební osnovy, aby učitelé i žakovská organizace vytvářeli ve škole optimistickou a radostnou atmosféru i dobré pracovní prostředí, využívající k tomu i různých forem kolektivního života školy, popř. i za účasti veřejnosti.

Důležitou součástí společné části osnov byla kapitola o podpůrném vyučování ve smyslu zákona. Učební osnovy přinášely nezbytné pokyny pro zřizování doučovacích skupin, jejich vedení a způsob práce, stanovily počet žáků nezbytný pro zřízení skupiny, způsob jejich zařazování, předměty, v nichž mohly být zřizovány, počet skupin, jež mohl žák navštěvovat, apod. Zvláštní kapitolu věnovaly nepovinnému vyučování a práci v zájmových kroužcích. Na národní škole se nepovinné vyučování vyčerpávalo účastí v kroužcích, na střední škole k tomu přistupovaly nepovinné předměty. Povinné i nepovinné vyučování tvořilo pochopitelně jeden celek. Obdobně přinášely učební osnovy nejdůležitější pokyny pro zřizování, vedení a způsob práce zájmových kroužků, vyzvedající jejich účel a úkol. Podle charakteru rozdělovaly je do čtyř skupin, a to na kroužky vzdělávací, umělecké, pracovní a technické, tělovýchovné a branné. Na škole bylo možno zřídit celkem dvakrát více kroužků než tříd. Žáci školy národní mohli navštěvovat jen jeden kroužek, žáci prvních dvou tříd školy střední dva (dívky jeden), žáci vyšších tříd tři (dívky dva). Osnovy zdůrazňovaly dále, že účast v kroužcích je dobrovolná.

Závěrem společné části stanovily učební osnovy délku vyučovací jednotky, přinášely nezbytné směrnice pro sestavování rozvrhu hodin, využívání pomůcek, zadávání domácích úkolů a pořádání vycházek jako součástí vyučování. Učebnici charakterizovaly jako základní pomůcku a nabádaly učitele, aby naučil žáky s ní pracovat a používat i knih pomocných. Vedle toho kladly dů-

raz na využívání filmu, divadla, časopisů a dalších prostředků.

Specifiku jednotlivých školských stupňů vyjadřovaly učební osnovy v zásadách práce na školách národních a středních. Vedle některých organizačních pokynů uváděly zejména výchovné a vyučovací zřetele plynoucí z věkových odlišností žáků na obou stupních. Na střední škole upozorňovaly zejména na počínající rozvoj speciálních sklonů a zájmů žáků a v té souvislosti zdůraznily postupnou orientaci k povolání jako důležitý úkol učební a výchovné práce.

Obdobně vydalo ministerstvo školství pracovní program pro mateřské školy a postupně učební osnovy, učební plány a organizační řád a pokyny pro vyučování na školách při léčebných ústavech a ozdravovnách.²⁷⁾

Hned od počátku školního roku věnovala školská správa soustavnou pozornost práci podle nových učebních osnov. Je pochopitelné, že bylo třeba sledovat, jak se osvědčují v praxi, shromažďovat a hodnotit zkušenosti, zvažovat případné dílčí změny či doplňky. Tento široce založený průzkum, který organizoval Výzkumný ústav pedagogický za pomoci okresních pedagogických sborů, poskytoval cenný materiál i pro tvorbu nových učebnic, jimiž se završovala obsahová přestavba čs. školy. Už počátkem listopadu 1948 sešla se za účasti ministra na ministerstvu školství porada, která pověřila vedením práce na učebnicích Výzkumný ústav pedagogický. Šlo o úkol obsáhlý a náročný i organizačně. Pro každý předmět byla zřízena odborná komise, v níž došlo poprvé v historii ke spolupráci vědního odborníka, pedagoga, školského praktika a výtvarníka. To bylo významné novum v tvorbě učebnic, které až dosud připravovali autorsky většinou jednotlivci. Do čela dvanácti komisí byli tak postaveni významní vysokoškolští učitelé a vědci jako např. Fr. Trávníček, Fr. Vyčichlo, M. Valouch, L. Štoll, L. Svoboda, Fr. Šorm, I. Málek, Ferd. Herčík, A. Sychra a další, včetně ministra Nejedlého (dějepis a literární výchova). Práci organizovala a řídila redakční rada v čele s B. Kujalem a J. Váhou, vedoucími pracovníky ústavu.

Příprava učebnic byla předmětem řady porad i úvah v tisku. V přípravné fázi byly hodnoceny zkušenosti z práce podle nových osnov, analyzovány dosavadní učebnice domácí i cizí, zvláště některé učebnice sovětské, ale i polské a další. Byly zformulovány požadavky na novou učebnici a její charakteristické rysy. Důraz byl položen na systematický výklad učiva a zvláštní péče měla být věnována i jejímu jazyku, výtvarné a grafické úpravě, aby byla přitažlivá i svou vnější podobou. Akceptována byla myšlenka ministra Nejedlého, že nová učebnice by se měla stát trvalým majetkem žáka, aby se k ní mohl vracet, základní knihou nejen pro žáka a učitele, ale i pro rodiče a veřejnost.

Výzkumný ústav pedagogický prováděl současně revizi i redakci dosavadních učebnic a doporučoval některé z nich k dotisku a dočasnému užívání. V přechodné době sloužily školní praxi i odborné časopisy, které uveřejňovaly přehledy učiva nebo partie z připravených a dosud nevydaných učebnic.

Rozsah práce je dobře patrný z několika čísel. Ve školním roce 1948–49 bylo zrevidováno 7 dosavadních učebnic pro národní a 11 pro střední školy, připraveno 16 nových učebnic pro první a 14 pro druhý stupeň. Do tisku bylo připraveno dalších 12 učebnic pro střední školy. Plán počítal s tím, že během roku 1949–50 bude připraveno ještě 6 učebnic pro národní a 16 pro střední

školy. Tento plán byl zhruba splněn, takže ve školním roce 1950–51 byla nová jednotná škola vybavena téměř všemi základními učebnicemi.²⁸⁾

Na třetím stupni byl úkol nejrozsáhlejší. Vedle gymnázií šlo o učebnice značně diferencovaného a specializovaného odborného školství všech druhů a stupňů. Je pochopitelné, že úkol mohl být splněn jen postupně. V první etapě byly proto vydávány zredigované dotisky dosavadních učebnic, pomocné knihy, učební texty a nové učebnice jen v několika případech. Zvláštní význam tu měly odborné časopisy, které do určité míry nahrazovaly učebnice.

Také práci podle nových učebnic věnovala školská správa velkou pozornost, ba je možno říci, že se stala předmětem široce založené kampaně, jejímž účelem byla aktivizace učitelstva k tvůrčímu využívání učebnic, k hledání nových metod a forem učební a výchovné práce a zvyšování její úrovně. Práce podle nových učebnic měla podněcovat učitele, aby usilovali o kvalitnější vědomosti žactva, čelili formalismu v jejich vědění, předcházeli neprospěchu a propadání, prohlubovali výchovné působení školy, posilovali její pracovní a polytechnický charakter, využívali novátorských metod a zkušeností, usilovali o všestranný rozvoj každého žáka apod. Ve světle těchto požadavků se vyjevovaly nejen nedostatky ve školní praxi, ale pochopitelně i nedostatky nových učebnic, o nichž se hovořilo už na výroční učitelské konferenci v r. 1950. Přesto je třeba souhlasit s tím, že vydané učebnice znamenaly pozitivní čin velkého pedagogického a kulturněpolitického významu a solidní základ pro další práci. Důležitou směrnicí přineslo v tom později známé usnesení předsednictva ÚV KSČ z r. 1951, které na základě rozboru ocenilo přednosti nových učebnic a vytklo i jejich hlavní vady, především ideového rázu. Mimo jiné poukázalo také na přetěžování žactva přílišnými podrobnostmi a přemírou učiva v některých učebnicích.²⁹⁾

Radou opatření, která nemohla být uvedena v úplnosti, zajistila tedy školská správa v prvních dvou letech platnosti školského zákona jeho ustanovení o školách mateřských, národních a středních a zahájila přípravy k plánovitému budování sítě těchto škol.³⁰⁾ Těžiště práce se přesouvalo na třetí školský stupeň. Vedle obsahové přestavby šlo tu zejména o přizpůsobování odborných škol rostoucím potřebám národního hospodářství a kultury, plánovité budování jejich sítě, zřizování škol a kursů pro studium pracujících, zlepšování kvalifikace učitelů zejména na základních odborných školách, prohlubování výchovného působení škol třetího stupně v součinnosti s žákovskou organizací, přizpůsobení sociálního složení žactva sociální skladbě společnosti aj. Některé z těchto úkolů řešilo ministerstvo s předstihem. Tak přeměnilo značně rozbujele obchodní školství na hospodářské a vyšší hospodářské školy s několika specializovanými větvemi a odborné školy pro ženská povolání na vyšší školy sociálně zdravotní a vyšší školy výživy; novými předpisy o přijímání žactva umožnilo, aby se ke studiu mohli hlásit i zájemci z pracovišť a aby ze schopných uchazečů byli přednostně přijímáni žáci z rodin dělníků a drobných rolníků. Vydalo dále výnos o žákovské organizaci, která nahradila dosavadní žákovskou samosprávu a měla pod vedením školských skupin svazu mládeže pomáhat škole v plnění jejího výchovného a vzdělávacího úkolu.³¹⁾ Mezi nej důležitější opatření v oboru škol třetího stupně, které ministerstvo školství po-

hotově uskutečnilo, patří tzv. dělnické přípravky, kursy, v nichž si v prvním běhu téměř 900 mladých dělníků ze závodů osvojovalo středoškolské učivo a připravovalo se ke studiu na vysokých školách všech směrů. Proti jiným návrhům (např. na zřizování dělnických fakult) nabyla tak převahy myšlenka Zdeňka Nejedlého, jemuž šlo o to, aby mladí dělníci vstupovali na vysoké školy jako rovnoprávní posluchači a studovali společně s ostatními. Vyučování v pěti kursech bylo slavnostně zahájeno už 20. 1. 1949 za osobní účasti ministra, který promluvil k posluchačům v Houštce. Výsledky intenzivního studia prověřily první závěrečné zkoušky (maturity), u nichž prospělo 29 procent posluchačů s vyznamenáním. Do druhého běhu bylo přijato zhruba jednou tolik posluchačů.³²⁾

Provádění školského zákona a vývoj školství vůbec výrazně ovlivnilo jednání IX. sjezdu KSČ, který se konal v květnu 1949 a na němž byla vytyčena linie budování socialismu v našich zemích, včetně socialismu na vesnici. Je pochopitelné, že sjezd věnoval mimořádnou pozornost i otázkám výchovy a vzdělávání dorůstajících generací, úsilí o dokončení revolučních přeměn ve vědomí lidí, úkolům ideologické a kulturně politické práce vůbec. Jeho výsledky zpracovalo ministerstvo školství ve zvláštní brožuře, v níž byly shrnuty a utříděny nejdůležitější myšlenky z hlavních projevů, vytyčeny hlavní cíle ve výchově a vzdělání a zformulovány nejbližší i dlouhodobé úkoly školské správy i celé učitelské obce.³³⁾ Na sjezdu vystoupil pochopitelně i ministr Nejedlý.

Ve svém obsažném projevu ukázal především, že neoddělitelnou součástí výstavby socialismu se musí stát úsilí o nového socialistického člověka, který bude „nejen svými názory, ale i povahově jiný než člověk měšťácký“. Vytvořit takového člověka a „vybudovat i nový charakter našeho lidu“ považoval Nejedlý za „největší“ a „nejvděčnější“ úkol. Z toho hlediska vyzdvihl i závažnost výchovy mládeže jako jednoho „z nejdůležitějších“, ba „přímo základních problémů veškerého budování . . .“ a ukázal, že je i v těchto otázkách třeba postupovat podle dobře promyšleného plánu a vytvořit ucelený výchovný systém. Mohl konstatovat, že ministerstvo v tom smyslu pracovalo a v duchu školského zákona uvádělo do života „celý systém výchovy od základu“. V další části projevu objasňoval ministr účastníkům sjezdu specifické úkoly a funkci jednotlivých článků tohoto systému. Opakoval tu většinou myšlenky, které vyslovil už při jiných příležitostech, ale přicházel i s novými podněty. Jestliže často zdůrazňoval „živé“ a „užitečné“ vědění a vyslovoval se proti přetěžování žáků „mrtvými“ vědomostmi, poukázal tentokrát na to, že nová škola, zvláště vyšší, musí dát mládeži „širší“ vzdělání než dosud, a vysvětloval: je třeba vést mládež k tomu, aby se uměla dívat „kolem sebe“, dát jí možnost, aby mohla poznávat, „co se děje mimo její úzký obor“, a vychovávat ji tak, aby podle potřeby mohla vykonávat „i jiné funkce“, než jí poskytuje výchozí obor. V těch souvislostech položil silný důraz na sebevzdělání a nadneseně prohlásil, že nemůže být rozhodující, kolik hodin prosedí žáci ve škole. Šlo mu o to, aby měli možnost doplňovat si to, co poskytuje škola, vlastní četbou a studiem, aby měli k tomu čas a aby je v tom škola podněcovala. Jistě ne náhodou zdůraznil dále Nejedlý v souvislosti s úkoly socialistické výstavby potřebu vlastenecké výchovy a naznačil význam skutečného vlastenectví jako účinné hnací síly při budování so-

cialistické společnosti.

Nejedlý mluvil pochopitelně i o problémech vysokých škol, jejichž zákonná úprava se teprve připravovala. Z jeho podnětů uveďme aspoň myšlenku, že „rentabilitu“ vysokého školství nelze posuzovat „z kapitalistického hlediska“, ale především podle toho, vychovávají-li dobře připravené a politicky uvědomělé odborníky.

Nejedlého optimistický projev charakterizovalo porozumění pro složité procesy výchovy a převýchovy, důvěra k mládeži i většině učitelstva a přesvědčení o velkém významu i výchovném obsahu pozitivní budovatelské práce. V těch souvislostech nabádal k větší úctě k učitelům starších generací jako nositelům „dobré“ učitelské tradice a využívání jejich zkušeností. Byl si vědom, že boj o vědomí člověka vyžaduje vedle dobré vůle i určitý čas a trpělivost, zejména u inteligence, a radil: „Nesmíme odrazovat tam, kde vidíme dobrou vůli, ale získávat a pomáhat...“ V tom viděl hlavní metodu „pravých komunistů“.³⁴⁾

Nejedlého „dlouhodobý“ plán výchovy mládeže, který v projevu nastínil a v něm kladl současně důraz na to, „abychom naši školu uvnitř, ve vlastní výchově učinili novou a takovou, jakou potřebujeme“, počítal tedy s postupným rozvíjením výchovně vzdělávacího systému v duchu školského zákona, k němuž v r. 1950 přistoupil nový zákon o vysokých školách. Realizace tohoto plánu neprobíhala v dalších letech podle původních předpokladů. V složité situaci padesátých let nebylo ani naše školství ušetřeno některých dnes už známých omylů a chyb.

POZNÁMKY

¹⁾ Na výzvu předsedy vlády K. Gottwalda ze dne 21. 2. 1948 a celostátního sjezdu závodních rad ze dne 22. 2. ustanovil se akční výbor v ministerstvu školství a zemské školní radě v Praze už 23. 2., na zemské školní radě v Brně a expozituru v Ostravě dne 25. 2. Akční výbory převzaly v únorových dnech odpovědnost za chod úřadů a prováděly nejnaléhavější personální změny na odpovědných místech školské správy. Tak bylo na ministerstvu školství uvolněno 5, na zemské školní radě v Praze 8, do výslužby byli navrženi 3 pracovníci. K většímu počtu změn, a to i v řadách zemských a okresních školních inspektorů, ředitelů a profesorů středních a odborných škol došlo v oboru působnosti zemské školní rady v Brně (23) a expozitury zemské školní rady v Ostravě (16). Podle dat tiskového oddělení ministerstva školství se personální změny dotkly celkem 607 osob (413 dáno na dovolenou, 39 do pense, 23 suspendováno, 127 propuštěno, 5 rezignovalo). Srov. Činnost akčních výborů v ústředních úřadech školských. Věstník ministerstva školství a osvěty, 4, 1948, s. 94 n.; Pauer, J.: Co nového ve školství. Nová škola, 3, 1947—48, s. 17—18.

²⁾ *Ministr školství a osvěty prof. dr. Zdeněk Nejedlý nastoupil úřad.* Věstník, 4, s. 98 n.

³⁾ *Ministr školství a osvěty bovořil k mládeži.* Věstník, 4, s. 103 n.

⁴⁾ Srov. Nejedlý, Z.: *O ideových zásadách naší národní kultury.* Sjezd národní kultury 1948. Sborník dokumentů, s. 161—89. V dalších vydáních vyšel projev pod názvem *Ideové směrnice naší národní kultury.* Spisy 35, 1953, s. 34—73. Termín směrnice byl brán

později doslova a mnozí jednotlivci se odvolávali na Nejedlého projev jako na závaznou normu, což nebylo úmyslem autora.

⁵⁾ Srov. Kojzar, J.: *Jednotná škola a Zdeněk Nejedlý*. Pedagogika 23, 1973, s. 158 n.; Červinka, J.: *Príspevok k histórii bojov o jednotnú štátnu školu v Československu v rokoch 1945—48*. In: Sb. *Rozvoj spoločnosti a výchova*. Bratislava 1977, s. 46 n.

⁶⁾ *Zákon ze dne 21. dubna 1948*, č. 95 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon). Věstník, 4, s. 184 n.

⁷⁾ Srov. Věstník, 4, s. 179—80.

⁸⁾ Měšťanská škola nebyla před vydáním zákona povinná. Žáci mohli splnit svou školní povinnost v 6.—8. třídě obecné školy.

⁹⁾ Chlup, O. — Kahuda, F. — Král, K.: *Školský zákon. Výklad zákona a prováděcích předpisů*. Praha 1949.

¹⁰⁾ *Školský zákon — pokyny k provedení přeměny škol prvního a druhého stupně po stránce organizační*. Výnos MŠO z 2. 6. 1948, č. A—117 000—II. Věstník, 4, s. 263—4.

¹¹⁾ *VL. nař. ze dne 26. 7. 1948*, č. 195 Sb., kterým se provádějí ustanovení školského zákona o mateřských školách. Věstník, 4, s. 350 n.

¹²⁾ *Výnos MŠO ze dne 4. 6. 1948*, č. A—118 427—I—48. Věstník, 4, s. 355 n.

¹³⁾ *VL. nař. ze dne 26. 7. 1948*, č. 196 Sb., kterým se provádějí ustanovení školského zákona o školách národních a středních. Věstník, 4, s. 351 n.

¹⁴⁾ *Organizační řád pro národní školy*. Výnos MŠO ze dne 30. 7. 1948, č. A—166 000—II. Věstník, 4, s. 354; *Organizační řád pro školy střední*. Výnos MŠO ze dne 30. 7. 1948, č. A—167 000—II. Tamtéž.

¹⁵⁾ *VL. nař. ze dne 26. 7. 1948*, č. 197 Sb., o výchovných a vzdělávacích oborech a naukách na gymnáziích. Věstník, 4, s. 353.

¹⁶⁾ *Školský zákon — pokyny k jeho provedení na gymnáziích a reálných gymnáziích*. Výnos MŠO ze dne 28. 7. 1948, č. A—144 135/III. Věstník, 4, s. 359; *Přechodný učební plán a přechodné učební osnovy pro IV.—VIII. tř. gymnázií a reálných gymnázií*. Výnos MŠO ze dne 30. 7. 1948, č. A—160 500—III. Tamtéž.

¹⁷⁾ *Změna názvu povinných odborných škol zemědělského a hospodářského směru*. Výnos MŠO z 19. 6. 1948, č. A—92 243—IV a. Věstník, 4, s. 314; *Přeměna lidových škol zemědělských na základní odborné školy zemědělského a hospodářského směru*. Výnos MŠO z 10. 8. 1948, č. A—168 384—IV a. Tamtéž, s. 375; *Přeměna učňovských škol zabraňnických na základní odborné školy zabraňnické*. Výnos MŠO z 27. 8. 1948, č. A—173 356—IV a. Tamtéž, s. 401; *Zemědělské školy — provedení školského zákona*. Výnos MŠO z 25. 9. 1948, č. A—176 491—IV a. Tamtéž, s. 444.

¹⁸⁾ *Prováděcí předpisy k ustanovení § 61 zákona č. 95/1948 Sb. (školský zákon) o školách pro mládež vyžadující zvláštní péči*. Výnos MŠO z 30. 9. 1948, č. A—179 116—II. Věstník, 4, s. 515 n.

¹⁹⁾ Srov. Kujal, B.: *Nová škola*. Nová škola 1, 1945—46, s. 4—5; Hála, J.: *K jednotné škole*. Tamtéž, s. 87; Čondl, K.: *Učební osnovy škol II. stupně*. Tamtéž, s. 29; Kujal, B.: *Ideové základy nových osnov*. Tamtéž, s. 116—118; *Škola lidové demokracie* (V. K.). Pedagogický průvodce 1, 1945—46, s. 31—32, aj.

²⁰⁾ *Učební plán a učební osnovy pro školy národní*. Výnos MŠO z 3. 7. 1948, č. A—148 000—II. Příloha Věstníku, 4, 1948, seš. 14 a; *Učební plán a učební osnovy pro školy střední*. Výnos MŠO z 31. 7. 1948, č. A—153 000—II. Tamtéž. V témže čísle vyšly i *přechodné učební osnovy pro IV.—VIII. tř. gymnázií a reálných gymnázií*, o nichž už byla zmínka. Zvláštní otisk učebních osnov vydalo Státní pedagogické nakladatelství v Praze.

²¹⁾ Srov. *Pedagogický ruch o prázdninách* (M. Kočková). Nová škola, 4, 1948—49, s. 14—15; *Třetí pracovní konference OPS v Kroměříži*. Tamtéž, s. 16—17; *Sjezd školských pracovníků*. Tamtéž, s. 15—16; *Kurs pro školní inspektory*. Tamtéž, s. 17—18.

²²⁾ Nejedlý, Z.: *Velký den naší školy*. Věstník, 4, s. 437—39. Projev vyšel též v obnove-

ném čas. Var, 1, 1948; *Co nového ve školství* (J. Paur). Nová škola, 4, s. 53.

²³⁾ Srov. Kojzar, J.: *K počátkům obnovy a přestavby čs. školství*. Pedagogika, 28, 1978, s. 38, 45—6. V Nejedlého pozůstalosti se zachovaly obtahy osnov občanské nauky s rukopisnými poznámkami, které svědčí o tom, že zasahoval ještě do vysázeného textu.

²⁴⁾ Nejedlý, Z.: *O výchově a vzdělání*. Praha 1953, s. 297.

²⁵⁾ Srov. Koukalová, M.: *Příspěvek Zdeňka Nejedlého k ideové estetické výchově mládeže*. In: *Václavkova Olomouc 1963. K otázkám pokrokové tradice a revoluce v uměnovědě*. Ostrava, 1965, s. 192 n.

²⁶⁾ Nejedlý, Z.: *Ideová výchova na střední škole*. Osnovy z občanské nauky, dějepisu a literární výchovy. *Za socialistickou výchovu*, sv. 1. Praha 1949; *Knihy o kultuře*. Praha 1955.

²⁷⁾ *Pracovní program pro mateřské školy*. Výnos MŠO z 31. 7. 1948, š. A 141 741—I. Věstník, 4, s. 361; *Učební osnovy, učební plán a organizační řád škol pro mládež vyžadující zvláštní péči — společná ustanovení*. Výnos MŠVU z 2. 9. 1949, č. 115 350—I. Věstník, 5, 1949, s. 363—4; *Učební plán a učební osnovy (s organizačním řádem) pro zvláštní školy*. Výnos MŠVU z 22. 9. 1949, č. 124 000—I. Věstník, 5, s. 379; *Učební plán a učební osnovy (s organizačním řádem) některých druhů škol pro děti vyžadující zvláštní péči*. Výnos MŠVU ze 4. 9. 1949, č. 125 544—I. Věstník, 5, s. 395; *Školy při léčebných ústavech a při ozdravovnách*. Výnos MŠVU z 8. 9. 1949, č. 110 737—I. Věstník, 5 s. 378—9.

S účinností od 22. 10. 1948 byla provedena změna v působnosti ministerstva školství a osvěty a ministerstva informací a v důsledku toho i v názvech obou úřadů (ministerstvo školství, věd a umění a ministerstvo informací s osvěty). Srov. *Zákon ze dne 7. října 1948 o názvu ministerstva informací a ministerstva školství a osvěty jakož i příslušných pověření*. Věstník, 4, s. 471.

²⁸⁾ Mimo jiné nevyšly učebnice literární výchovy pro střední školy, které měl podle původního plánu napsat ministr Nejedlý. Srov. pozn. 25 a 26.

²⁹⁾ Srov. zejména Kujal, B.: *Učebnice lidové demokratické školy jako prostředek výchovy mládeže a všeobecně k socialismu*. Nová škola, 4, 1948—49, s. 67—73; Kujal, B.: *Nová učebnice jako prostředek výchovy k socialismu*. Nová škola, 5, 1949—50, s. 3—18; Kujal, B.: *Zlepšit v novém školním roce práci školy*. In: *Dále a směleji k socialistické škole*. Výroční konference učitelů 6. a 7. července 1950 v Praze. Praha 1950, s. 34—57; Váňa, J.: *Účast Výzkumného ústavu pedagogického J. A. Komenského při budování nové školy*. Nová škola, 5, 1949—50, s. 18—26; *Usnesení předsednictva ÚV KSČ o učebnicích pro národní a střední školy*. In: *Za socialistickou školu — za socialistickou výchovu*. Referáty a diskuse z VI. celostátní konference školských pracovníků, konané ve dnech 3.—4. VII. 1951. Praha 1951, s. 6—16.

³⁰⁾ *Statistika v oboru ministerstva školství, věd a umění ve škol. roce 1948—49*. Výnos MŠVU ze 4. 11. 1948, č. P—16 227. Věstník, 4, s. 509 n; *Směrnice k plánovitému budování stře škol národních a středních*. Výnos MŠVU ze 4. 6. 1949, č. 78 180—I. Věstník, 5, s. 256 n.

³¹⁾ *Změna názvu odborných škol*. Výnos MŠVU z 10. 12. 1949, č. 143 213—II. Věstník, 5, s. 445 n.; *Přijímání žáků do prvních ročníků výběrových škol III. stupně*. Výnos MŠVU z 30. 4. 1949, č. 62 240—II. Tamtéž, s. 173 n.; *Řád žákovské organizace (dříve samosprávy) na školách III. stupně*. Výnos MŠO z 10. 9. 1948, č. A—164 812—III. Věstník, 4, s. 432 n.

³²⁾ *Slavnostní zahájení dělnických kursů*. Věstník, 4, s. 29; Nejedlý, Z.: *Avantgarda nové inteligence*. In: *O výchově a vzdělání*. Praha 1953, s. 359—63; *Velký úspěch dělnických maturit*. Věstník, 5, s. 392; Nešporová, M.: *Pedagogická práce ve státních kursech pro přípravu pracujících na vysoké školy*. Nová škola, 5, 1949—50, s. 181—83 aj.

³³⁾ *Československé školství na cestě k socialismu*. Knihnice *Za socialistickou výchovu*, sv. 4. Praha 1949.

³⁴⁾ *Projev na IX. sjezdu KSČ*. In: Nejedlý, Z.: *O výchově a vzdělání*, s. 262—71.

**ЗДЕИЕК НЕЕДЛЫЙ И РЕАЛИЗАЦИЯ ШКОЛЬНОГО ЗАКОНА
В 1948–1949 И 1949–1950 гг.**

19 марта 1948 г. Здеиек Неедлый, возглавивший после февральских событий сиова Министерство народного просвещения, представил па одобрение проект закона о фундаментарной реформе единой школьной системы. Правительство обсудило проект 25 марта, а 21 апреля Пленум Законодательного национального Собраниа этот проект одобрило. Закон подтвердил создание единой школьной системы и создал предпосылки для осуществления единого воспитательного воздействия в детских садах, народных (1ая ступень), средних для всей молодежи до 15 лет (2-ая ступень) и в школах 3-ей ступени, в состав которой вошли основные профессионально-технические училища для учеников, отборные профессионально-технические и высшие профессионально-технические школы и четырехлетние гимназии. После утверждения закона Министерство народного просвещения нацелило свою деятельность на выполнение работ, связанных с реализацией установлений закона. В исключительно короткий срок были изданы необходимые директивы, в народных и средних школах с 1-го сентября началось обучение по новой учебной программе, разработанной Научно-исследовательским педагогическим институтом. Этому институту Министерство поручило разработку новых учебников, причем для этой цели были созданы комиссии

специалистов во главе с выдающимися учеными. С известным опережением были приняты некоторые мероприятия и в школах 3-ей ступени, которые постепенно превращались в школы согласно установлениям закона начиная с учебного года 1950–1951. Внедрению новой воспитательно-образовательной системы способствовал целый ряд выступлений Министра который принимал участие в важнейших совещаниях, оказывал конкретное содействие при разработке программ и учебников и подавал ценные импульсы в области повышения уровня воспитательно-образовательной работы, которая стала предметом постоянного внимания управленческих органов. Значительное влияние на реализацию закона и на развитие народного образования оказал IX съезд КПЧ состоявшийся в апреле 1949 г., который посвятил повышенное внимание вопросам воспитания молодежи и стремлениям к завершению революционных перемен в сознании людей. На этом съезде выступил также и Зденек Неедлый с кратким докладом, содержащим для участников съезда информацию об актуальных и перспективных задачах своего ведомства. В своем докладе автор доказал, что основной составной частью строительства социализма должно стать воспитание нового социалистического человека.

ZDENĚK NEJEDLÝ AND THE IMPLEMENTATION OF THE EDUCATION ACT IN THE YEARS 1948—49 AND 1949—50

On 19th March 1948 Zdeněk Nejedlý, who after February was again given the post of Minister of Education and Culture, put forward a Bill providing for the basic organization of a unified education system. The Bill was discussed by the government on 25th March, and on 21th April it was passed by the plenary session of the Constitutional National Assembly. The Act introduced a unified education system and created conditions for a uniform educational effect exercised by nursery schools, primary (1st stage) schools, secondary all-in schools up to the age of 15 (2nd stage) and 3rd stage schools consisting of compulsory basic trade schools for the training of apprentices, selective vocational and senior vocational schools and four-year gymnasiums (i. e. senior grammar schools or high schools of an academic type). After the promulgation of the Act the Education Ministry concentrated on work connected with its implementation. In an unusually short space of time it issued the necessary instructions and saw to it that from 1st September primary and secondary school curricula were in keeping with the new syllabuses prepared by the Institute of Pedagogical Research; this Institute was charged with preparation of new textbooks, and commissions of experts were set up for this

purpose headed by outstanding scholars; in anticipation of the prospective changes some measures were also taken in the 3rd stage schools, which were being gradually changed, in accordance with the new Act, into new types of schools as from the school year 1950—51. The Minister influenced the introduction of the new education system by a number of his speeches, by his participation in important discussions, by concrete help in the preparation of new syllabuses and textbooks as well as by valuable suggestions for raising the standard of educational work, which was a matter the education authorities were continuously concerned with. The implementation of the Act and the development of the education system had a marked effect on discussions at the 9th Congress of the Communist Party of Czechoslovakia in April 1949, which paid great attention to questions of young people's education and to the efforts to bring about revolutionary changes in people's consciousness. The Congress was also addressed by Zdeněk Nejedlý, who delivered a long speech to acquaint the Congress participants with the current and long-term tasks of his department and to demonstrate that education of a new, socialist man must become an integral part of socialist construction.